

АНАЛИЗА

Бариери за активно вклучување на жените од ранливите категории на пазарот на труд

Авторка: Афердита Хаџијаха Имери

Скопје, 2016

Shoqata e zejtarëve dhe afaristëve
The Craftsmen and Entrepreneurs
Association
Prizren

Оваа активност е финансиски поддржана преку проектот Меѓугранична еднаквост и родова интеграција финансиран од Европската унија, а спроведуван од Акција Здруженска, Скопје и Институт за развој на заедницата, Тетово. За содржината на овој документ целосно е одговорно Здружението Женски Форум Тетово и во никој случај не ги рефлектира позициите на Европската унија и спроведувачите на проектот.

Вовед

Здружението Женски Форум Тетово во партнерство со Здружението Златна рака Тетово, пристапи кон подготовка на анализа за ограничувачките бариери кои ги попречуваат жените од ранливите категории да се вклучат на пазарот на труд во рамки на проектот “Со економско зајакнување кон родова еднаквост”. Оваа активност е дел од проектот “Меѓугранична еднаквост и родова интеграција” на Здружението за унапредување на родова еднаквост Акција Здруженска Скопје, кој се спроведува во партнерство со Институтот за развој на заедницата Тетово/ Преоктот е поддржан од ЕУ во рамки на ИПА инструментот за прекугранична соработка меѓу Република Македонија и Република Косово.

Целта на проектот е да промовира економско зајакнување на жените на локално ниво како фактор за подобрување на родовата еднаквост. Преку специфичните цели на проектот ќе се настојува: да се утврдат главните фактори кои негативно влијаат на ниското учество на пазарот на трудот на жените од ранливите категории; да се олесни пристапот на жените од ранливите категории на пазарот на труд и да се воспостави соработка со сродни организации од Косово, размена на искуства, практики и предлагање решенија.

Оваа анализа има за цел да ги утврди ограничувачките бариери кои ги попречуваат жените од ранливите категории да се вклучат на пазарот на труд. Утврдените бариери треба да послужат како основа за проценка на мотивираноста на жените да се вклучат во понатамошен процес за нивно економско зајакнување.

I. Методологија

За подготовка на оваа анализа е употребен пристап на фокус групи како најчест облик на квалитативни истражувања. Со нив се испитува одредена тема, проблем, општествена појава или пазар.

Треба да се напомене дека во квалитативните истражувања, при анализата на резултатите, бројките не се толку важни колку детектирањето „квалитет“, акцентот се става на “зошто и како”, наспроти квантитативните истражувања, во кои главниот акцент се става на “што, каде, кога, колку”.

Беа спроведени вкупно 4 фокус групи од кои 3 во општина Тетово (урбана и рурални средини) и 1 во општина Јегуновце (рурална средина). Во општина Тетово учеснички на фокус групите беа долгорочно невработени жени од градот Тетово и невработени жени од селата Селце и Шипковица, а во општина Јегуновце учеснички на фокус групата беа невработени жени од селото Рогачево. Преку поттикнувачка дискусија испитаничките го искажаа својот став, мислење и реакција за квалитативните аспекти на проблемот / темата на дискусија.

Секоја фокус група имаше во просек 7-11 испитанички, а дискусијата со нив траеше околу 2,5 часа. Дискусиите беа координирани од модераторка, со однапред подготвен

водич преку користење на табла за визуелизирање на прашањата и одговорите. За секоја фокус група беа подготвени детални белешки од водената дискусија.

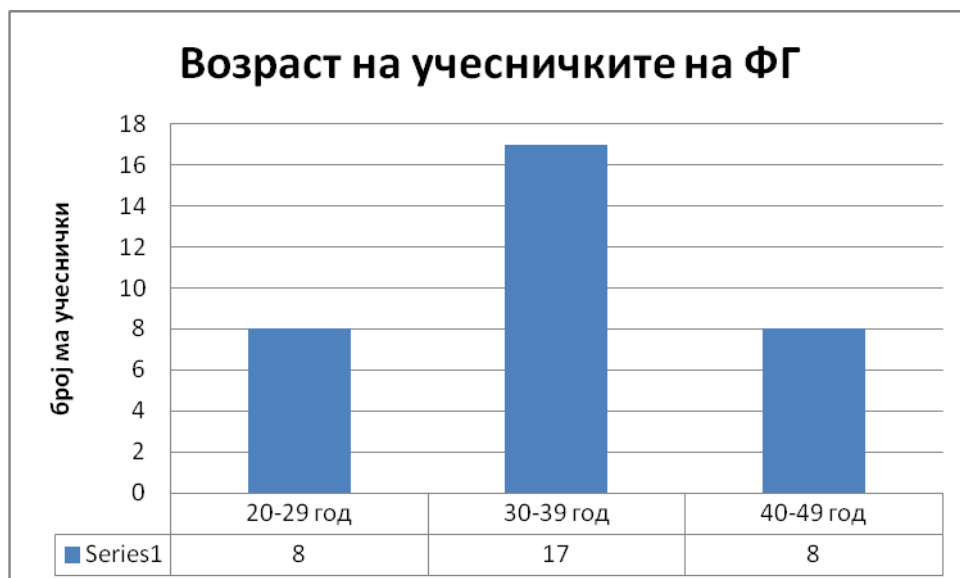
Профил на учесничките на фокус групите:

Беа опфатени вкупно 33 учеснички во сите четири фокус групи.

Географската припадност и бројот на учесничките во секоја фокус група се прикажани подолу:

По однос на возраста на учесничките, најголем број учеснички (17) беа на возраст помеѓу 30 и 39 години, додека учесничките со возрасна група 20-29 и 40-49 години беа застапени подеднакво. Деталите може да се видат подолу:

Кога станува збор за образованието, опфатените учеснички беа со различна образовна структура почнувајќи од основно, па се до високо образование.

Структурата е прикажана подолу:

Од вкупно 33 учеснички само 7 беа со Македонска етничка припадност, а останатите со Албанска етничка припадност како што може да се види подолу:

II. Фактори кои придонесуваат за унапредување на положбата на мажите и жени во заедницата/средината

Дискусијата од фокусните групи укажа дека факторите кои помагаат за унапредување на положбата на мажите и жените во местото во кое живеат се од различна природа.

За мажите, факторите за унапредување се надворешни и конкретни, како на пример: вработување, добро образование, отворање/водење на успешен бизнис, занает или партиски ангажман.

За жените, фактор за напредување во средината е пред сè поддршката од семејството (мажот, родителите, семејството на мажот) и препознавање на потребата жената рамноправно да придонесува во семејниот буџет преку формална работа.

Во овој правец, надминувањето на општествените норми според кои доколку жената работи мажот ќе биде исмејуван од околината како неспособен, е меѓу побитните фактори за овозможување на вработување, а со тоа и унапредување на положбата на жените во средината во која живеат. По однос на ова прашање нема разлика помеѓу одговорите дадени во руралните и урбаните средини (фокус групата во Тетово споредбено со останатите три фокус групи).

Интересно е да се забележи дека немањето на услуги за чување на деца (градинки или центри за ран детски развој) е идентификувано како бариера само од фокус групите во Селце и Рогачево. Се претпоставува дека причина за тоа е фактот што испитаничките се невработени и бидејќи немале конкретна понуда за работа се уште не размислувале за тоа кој би ги чувал децата. Или испитаничките живеат во поголеми семејства каде што грижата за децата би се презела од останатите членови на семејството (мајка, свекрва или други повозрасни деца)

Заклучок и препорака:

Различната природа на факторите кои влијаат на напредувањето на мажите и жените во средината, не значи дека доколку укажаните бариери за жените се надминат тие ќе напреднат. Напротив, дури тогаш жените ќе се соочат со бариерите со кои се соочуваат и мажите. Или со други зборови кажано, жените се соочуват со двојно повеќе бариери и следствено на тоа можностите се нивното напредување во средината се двојно помали.

Доколку би се размислувало за начини за економско јакнење на жените, активностите треба да се насочат не само кон подобрување на навната вработливост во смисла на образование, вештини, јазици и компетенции, туку, ако не и побитно, активностите треба да бидат насочени и кон мажите и останатите членови на семејството со цел надминување на предрасудите, стереотипите и постоечките општествени норми за вредноста и потребата од вработување на жената.

Само со комбинација на двата типа на интервенции би можело да се очекува постигнување на позитивни резултати.

III. Што значи да си вработена?

Да си вработена не значи само заработување на финансиски средства и придонес во семејниот буџет, туку многу повеќе, како што се искажа една учесничка на фокус група *„вработената жена ја дефинираат како ситуирана, исполнета и неограничена“*.

И статусот на невработеност се врзува со неколку димензии и подразбира повеќе работи. Почнувајќи од „економски зависен/а“, па преку психолошката состојба на постојано незадоволство од своја ситуација како што ја опишаа жените во Шипковица, се до личните ставови и желбата за вработување според исказите во село Селце *„не бара работа и/или несака да најде работа“*.

И додека од горенаведеното може да заклучиме дека има повеќе “причини за” и “последници од” невработеност, по однос на прашањето што се подразбира под сезонска работа и самовработување, мнозинството од учесничките имаат многу слични ставови за овие два поими. Сезонската работа се подразбира како нешто не постојано поврзано со земјоделие, занаети и градежништво. Во многу наврати сезонската работа се смета како помалку пожелна работа и/или да води кон формално вработување. Ова најубаво е отсликано од учесничките од фокус групата во село Рогачево, при што според нив со сезонска работа е *„сега има после нема“* или *„тие луѓе не се обесхрабени зошто сепак заработуваат“*.

Не помалку непожелно се перципира и самовработување при што како форма за вработување се поврзува со работа од дома, а со тоа и непожелно за жените кои вработувањето го гледаат и како прилика за излегување надвор од дома. Исто така, самовработување има одредена негативна конотација бидејќи се смета за несигурен извор на средства *„Со работа од дома се заработува но нема сигурност за иднина“*.

Испитаничките, во сите фокус групи, сметат дека некој е невработен без разлика што работи во земјоделието на свое или туѓо земјиште, во семен бизнис, продава свои производи и се ангажира повремено во градежни работи. Со други зборови доколку некој не зема плата, не оди на работа и не е здравствено и пензиски осигуран, не се смета дека е вработен.

Заклучок и препорака: Од погорното може да заклучиме дека постои многу лимитирано разбирање за тоа кога некој е вработен или невработен. Во поширока смисла на зборот вработеноста се поврзува само со канцелариска работа и/или работа во институција, претпријатие и установа при што вработената треба да биде и здравствено и пензиско осигурана.

Од горенаведените опсервации треба да се препорача дека при дизајнирање на интервенциите кои ќе имаат за цел да делуваат на економско јакнење на жените, треба да се предвидат и активности кои ќе придонесат во освесување за, и дообјаснување на, различните форми на вработеност и ангажман, за истите да бидат прифатени како вработување бидејќи носат приходи.

Уште побитно е, да се предвидат активности кои ќе помогнат во формализирање на бизнисите поврзани со земјоделие или семејни бизниси. Ова пред се се однесува на регулирањето и дефинирањето на приходите во смисла на плата и придонеси.

Примањето на паричен надомест и плаќање на придонеси за работа во земјоделие и семејни бизниси е од посебна важност за жените, бидејќи токму во земјоделието и семејните бизниси, жените од руралните средини се најмногу ангажирани, но нивниот труд не е платен со плата и придонеси.

Обично семејните бизниси или земјоделското стопанство се регистрирани на име на мажот и со непримањето на плата, жените се ставаат во подредена положба. Оваа состојба има последици и во иднина, бидејќи со неплаќање на придонесите за пензија економската зависност на жените продолжува и во старост и изнемоштеност.

IV. Начини за барање на работа

Во состојба кога ниту мажот ниту жената се вработени, мажите бараат работа надвор од дома, додека жените се тие кои се фокусираат на работа дома или работа од дома.

Преживувањето се случува преку социјална помош или преку поддршка од роднините кои работат навонан од државата. Во ваква состојба општествениот притисок е многу поголем спрема мажот бидејќи од него се очекува да носи приходи дома. Жената не трпи притисок од средина бидејќи од нејзе не се очекува да заработува надвор од дома *„За мажот е потешко, од него се очекува, од него се бара“*.

По однос на тоа од каде се добива информацијата за работни места т.е. се нуди работа градските жени (фокус група од Тетово) ги наведуваат формални извори како на пример агенција за вработување, невладини организации, интернет и весник но притоа не покажуваат висока доверба кон овие извори *„но кога повикот излегува веќе е избран кандидатот, тие се само формално објавени“*

За разлика од нив жените во селските средини се потпираат повеќе на лични контакти преку познанички или поинформирани жени кои одат во градот или пак информациите ги наоѓаат на интернет, но и тогаш откако некој ќе им укаже на истите.

Заклучок и препорака: жените од руралните средини не користат конвенционални методи за барање на работа затоа што или не веруваат на истите или пак тие им се недостапни. Можноста за вработување на жените од руралните средини најмногу се споделуваат по пат на личен контакт или пак кога информациите ќе се споделат на начин и преку средства достапни на жените од руралните средини. Затоа поставување на информација на места каде што се движат жените и/или преку медиумите кои се користат и од жените (локални или национални телевизии во термини на емисии со голема гледаност од страна на жените) е најпрепорачана метода за објавување на информации за вработување или економско јакнење на жените од руралните средини.

Кога се анализираат бариерите за наоѓање на работа за мажи и за жени како што е и погоре кажано, за жените бариерите се двојни бидејќи поддршката од страна на семејството како и потребата за справување со домашните обврски се дополнителни бариери на тие со кои се среќаваат и мажите.

Битен фактор кој влијае на тоа дали една жена ќе најде работа е и нејзиниот физички изглед. Ова е посебно битно за работните места кои имаат контакт со клиенти како на пример во услужната дејност и администрацијата, поради постоечките стереотипи дека изгледот влијае на релација со клиенти како и поради постоечките стереотипи за тоа како треба да изгледа една жена.

Резултатите од фокус групите укажуваат и на дополнителна бариера, а тоа е дека не секоја работа е прифатлива за жените. На пример, општествените норми налагаат жените да прифатат работа во давање на услуги во професии каде доминираат жени. Но, дури и во такви случаи само одреден тип на работи е прифатлив, а друг не.

На пример, да се биде келнерка не е општествено прифатлива работа но, да се работи во позадинските позиции во кујна на ресторан или хотел е прифатливо. Тоа се случува поради асоцијацијата на одредени работни места со моралните вредности и можноста за етикетирање на жените од средината и заедницата како „не морална“ или „со лесен морал“ доколку работат на тие работни места. Во таа насока за една жена не е прифатливо да работи во спортска обложувалница, коцкарница или чајџилница како места на кои ислучиво се движат мажите. Можноста за наоѓање на стална работа е исто така фактор кој влијаат за успешноста во барање и наоѓање работа.

И за мажите и за жените припадноста на политичката партија се издвојува меѓу побитните, ако не и најбитни фактори за наоѓање или ненаоѓање на работа. Доколку некој кој бара работа е припадник на политичката партија која е во опозиција тогаш работа тешко се наоѓа. Останатите фактори како што се образование и познавање на јазици се второрангираны фактори.

V. Како до отворање на сопствен мал бизнис и раководење со истиот?

Кога станува збор за отворање и одлучување за мал сопствен бизнис (продавница) мажите и жените се соочуват со различни бариери

	Жена	Маж
Колку е тешко	Многу тешко	За него е многу полесно
Што е олеснително	Кога би имала свој објект Кога не би имало конкуренција Кога би било поголемо селото (поголема побарувачка) Кога би биле помали давачките/даноците Кога би имала некој што ќе	Има свој капитал Има пријатели и контакти Нема ограничувања во смисла на домашна работа или грижа за деца Не се соочува со предрасуди Тој располага со возило, а со тоа е подвижен за

	се грижи за домашните обврски и ќе ги чува децата Кога би имала стартен капитал или би била кредитно способна	набавка на материјали и опрема и контакти во град Тој може да отвори обложувалница, коцкарница или чајџилница - има поголем избор
Посета на обука/курс за водење на бизниси	Семејството и пријателите ја одвраќаат или силно ја обесхрабруваат (освен во Селце каде силно ја охрабруваат)	Силно го охрабруваат и го поддржуваат
Дали заедо би одлучувале	Да	Заедно одлучуваат и жената најчесто ги чува парите Мажот ќе располага со парите и ќе одлучува

Заклучок и препорака: Кога станува збор за отворање на мал бизнис бариерите со кои се соочуваат жените се многу поголеми отколку тие со кои се соочуваат мажите без разлика што по однос на образованието тие се исти.

За жените освен обврските дома кои и понатаму ќе нема кој да ги преземе, немањето на сопственост на свое име, а со тоа и кредитна способност, претставува сериозен ограничувачки фактор.

Можностите за успех на жените од руралните средини во водење на мал бизнис значително се намалуваат поради намалената подвижност. Жените немаат возило, а со тоа се лимитира и нивната можност за обезбедување на основните функции на бизнисот како што се на пример: контакти со добавувачи и набавка на материјали и опрема.

Семејството и околината во голема мера ја обесхрабруваат жената да посетува обуки и други развојни можности за водење на бизнис поради недовербата во институциите кои ги спроведуваат тие обуки, но и поради недовербата кон жената дека ќе успее да се справи со административното водење на бизнисот „*ќе заглави финансиски и ќе биде во долгови*“

Не помалку битен е и фактот што одлуките во врска со бизнисот, заштеди и идни вложувања се очекува жената да ги донесе заедно со мажот. За разлика од тоа во обратниот случај кога мажот е носител на бизнисот тој ги дава на чување заработените пари на жената, но не ја вклучува нејзе во донесување на одлуките за идно инвестирање или развој на бизнисот.

Се препорачува при развивање на интервенциите насочени кон економско зајакнување на жените да се вклучат активности кои ќе и помогнат на жената во ослободување на своето време посветено на домашните работи како што се: грижата за деца преку отворање на градинки и центри за ран детски развој. Преземањето на

дел од домашните работи од страна на мажот, други членови на семејството или плаќање на трети лица за спроведување со дел од домашните обврски, преку активности насочени кон освестување и едукација на мажи или постари жени (мајки, свекрви) а со тоа и прифаќање на поинаков начин на извршување на работните задачи.

Исто така активности насочени кон зголемување на подвижноста на жените преку подобрување на јавниот транспорт или мерките за добивање на возачка дозвола би придонеле кон успешно и независно водење на бизнисот.

Не помалку битно е и подобрување на кредитната способност на жените т.е. запишување на имот на свое име. Поттикнување на институциите за давање на поддршка на бизниси кои се водат на име на жената или пак активности насочени кон поттикнување на запишување на имот на име на жената (по пример на субвенции за жени сповственички на земјоделското земјиште) би придонело кон подобрување на можностите за жените во бизниси.

Укажувањето и промовирањето на позитивни примери на други жени (од слични или од исти средини) би придонело кон менување на ставовите на околината и би поттикнало промена од негативно и отежнувачко опкружување кон позитивно и поддржувачко.

VI. Барање на работа во своја средина и надвор од своја средина (во друг град или држава)

При согледување на можностите за вработување на мажите и жените во своја средина, освен во Тетово (како градска средина) во останатите селски средини нема сомневање дека мажите имаат многу поголеми можности да најдат работа.

Тие можности се должат пред се на поголемата побарувачка (а со тоа и избор) за „Машка“ работа како на п.р. градежништво или друг тип на физичка работа како и подобри контакти и познанства.

Жените, токму поради овие причини (лимитирана понуда на „женски“ работи, и помалку познанства) имаат помали можности за наоѓање на работа.

Слична е состојбата и во однос на можностите за наоѓање на работа надвор од местото на живеење или пак во друга држава. Со еден исклучок, во случај кога станува збор за млади девојки од село Шипковица, во сите фокус групи преовладува мислење дека барањето на работа во друг град/држава е тешко и за мажите и за жените.

“За работа надвор во државата треба да се знае јазик, да се располага со средства за почеток, да се има некои контакт и/или познанство што ќе помогне за почеток, виза и одредено работно искуство.” Со оглед на тоа што сите овие работи им се во многу поголема мера достапни на мажите отколку на жените, можностите за

вработување на мажите надвор од местото на живеење или во друга држава се поголеми.

Во случај кога еден пар би се вратил од друга држава, откако работеле во странство и би барале работа се мисли дека без разлика дали станува збор за маж или жена поради искуството и стекнатиот капитал тие би можле многу полесно да најдат работа. Во најголема мера се претпоставува дека би пристапиле кон отворање на сопствен бизнис. Од одговорите не се забележува некоја суштествена разлика помеѓу жените и мажите во ваква ситуација

Заклучок и препорака: жените поради општествените норми, но и поради времето кое го посветуваат на семејните обврски немаат можност да бараат работа надвор од местото за живеење, а уште помалку во друга држава. Иако овие краеви се традиционално печалбарски, оваа можност останува неискористена за жените на индивидуално ниво поради општествено неприфаќање една жена да замине на работа во странство. Исто така заминувањето е отежнато и поради немање на сопствени средства за почеток, немање (или несакане) на почетни контакти и врски за помош и сместување итн.

Употребата на информатичка технологија во барање на работа овозможува зголемување на достапноста на работните места и за жените, а со тоа се надминуваат посредници за барање на работа како што се агенции за вработување и/или потреба од директен контакт.

Комбинацијата на стручност и дефицитарност на професии со употреба на интернет во директен контакт со работодавецот би ги зголемиле можностите за вработување на младите жени надвор од местото на живеење. Со директен контакт со работодавачите би се надминала потребата од поддршка во местото на работа бидејќи веќе се оди кај познат работодавец.

Поттикнувањето на млади девојки за едукација во насоки и професии кои се дефицитарни во другите земји би било еден чекор кон нивното охрабрување за барање на работа надвор од средината во која живеат (друг град или држава).

Следствено на тоа, се препорачуваат активности кои би го поттикнале квалитетното образование на млади девојчиња од рурални средини за дефицитарни професии (засега тоа се технички или типично „машки“ професии) влучувајќи го и познавањето на јазикот и вештините за комуникација и употреба на технологија.

VII. Опис на посакувана работа и потребни вештини и знаења

Кога станува збор за тоа каков тип на работа се смета за посакуван најчесто се истакнуваат неколку карактеристики. Пред се работата треба да е постојана/дологорочна со платени придонеси за здравствено и пензиско осигурување и со добра и редовна плата. Овие два услова се истакнуваат како најбитни додека

оддалеченоста, условите за работа, добар тим за работа и добар претпоставен се второ рангирани по важноста на факторите што ја чинат една работа добра, без разлика дали станува збор за урбана или рурална средина.

Работата која ги исполнува горенаведените карактеристики е работа во јавниот сектор и за ваква работа жените би прифатиле и да патуваат на друго место но, блиску до местото на живеење.

Ангажманот во неформалните работи не се гледа воопшто како вработување и ваквите работи се непожелни поради нивата непостојаност, несигурни приходи како и немање здравствено и пензиско осигурување.

По однос на потребните вештини за работа се истакнуваат: познавање на јазици и работа со компјутери, комуникациски вештини во најголема мера како вештини во кои се жените подобри. За разлика од тимската работа и лидерството за кои се смета дека мажите ги имаат и владеат со нив подобро.

Заклучоци и препораки: посакувана работа за една жена без разлика дали станува збор за село или град е работа во јавен сектор. И тоа пред се поради долгорочната сигурност, платени придонеси, редовна плата, дефинирано работно време како и немање работа за време на викенд. Оваа работа се смета и како општествено прифатлива и за истата жените би биле во состојба и да патуваат во друг поблизок град.

Доколку се осврнеме кон причините зошто работата во јавниот сектор е попосакувана, може да заклучиме дека сите тие услови се обврски кои и работодавачите во бизнис секторот, според законот за работни односи, мора да ги почитуваат. За жал условите се почитуваат само во јавните претпријатија, институции и установи, а не и во приватиот сектор. Доколку во државата би се создале услови за почитување на работното време, сигурноста во плата како и соодветните услови и односот на работа би се придонело кон подобрување на прифатливоста на можностите за работа кои се нудат и во приватниот сектор за жените. За сега тоа не е случај, па затоа работата во јавниот сектор се смета како најпосакувана работа.

VIII. Мерки за поддршка и подобрување на вработливоста на жените

Подобрување на квалитетот на образованието т.е. компетенциите, а не нивото на образование се смета како клучно за зголемена вработливост на жените.

Преземање на дел од домашните обврски од страна на институциите како на пример јавните градинки за грижа на деца би било голем олеснителен фактор во зголемување на вработливоста бидејќи во некои места градинките воопшто ги нема а пак таму каде што ги има нема место. Како алтернатива преостанува ангажирање на трето лице кое би се грижело за децата, но таа услуга е скапа и недостапна.

Има потреба од организирање и спроведување на курсеви за дополнителни квалификации и доквалификации, но пред се за жените кои имаат вештини (стекнати во неформални услови) и истите би требало да ги формализираат преку сертификати за да можат да бараат вработување или пак да отворат сопствен бизнис.

Заклучоци и препораки: Зголемувањето на вработливоста на жените е комплексна тема и подразбира низа мерки и активности кои треба да се спроведат заедно бидејќи сами за себе се корисни, но не и доволни за да резултираат со вработување. Следствено на тоа, доколку една жена посетува курс за шивачка и кројачка завршувањето на курсот не значи дека ќе резултира со работа и во ситуации кога има работно место во нејзиното село/град. Вработувањето ќе зависи од тоа дали таа жена ќе има поддршка од семејството во врска со извршувањето на домашните обврски, дали дел од тие обврски како на пример грижа за децата би можела да се преземе од градинка и можеби најбитен фактор, дали сопственикот на фабриката или работилница дава редовна плата и е личност со прифатлива репутација во средината.

IX. Наместо заклучок - приказка за Вера и предизвиците со кои се среќава.

Невработена жена од општина Тетово и општина Јегуновце ќе ја наречеме Вера. Таа е ангажирана дома пред се во исполнување на домашните обврски околу грижата за децата, старите лица и останатите членови на семејството.

Вера придонесува и во земјоделските работи доколку семејството поседува земја или работи во семеен бизнис, но за таа работа не е платена ниту пак за нејзе се плаќаат придонеси за здравствено и пензиско осигурување. Нејзиниот труд не се препознава ниту пак се почитува парично така што и сега а и на стари години Вера ќе остане економски зависна од сопругот, а потоа и од синот бидејќи не прима плата а нема да прима ни пензија.

Иако има завршено средно образование, а понекогаш и високо, можностите за вработување на Вера се минимални затоа што за да бара работа таа пред се треба да има поддршка (дозвола) од мажот и од поблиското семејство (свекор, свекрва, татко, мајка). Обезбедувањето на таква поддршка е многу тешко бидејќи општествените норми налагаат мажот да биде тој што ќе работи и носи пари дома. Во случај кога Вера би работела, тогаш нејзиниот маж би се сметал од средината како помалку способен („не го бива“) и затоа поддршката многу пати изостанува.

Во случаи кога Вера сепак би ја осигурала поддршката тогаш формалната работа (вработување) не значи и нејзино ослободување од домашните обврски и грижата за семејството, туку тие и понатаму остануваат нејзината одговорност. Како резултат на тоа за Вера е невозможно да се справи со обврските дома и со тие на работа особено во услови кога нема најосновни услуги потребни за згрижување на децата.

За оваа жена, доколку сепак се осмели да бара работа и има осигурано поддршка за тоа, достапните информации и се многу лимитирани. Со оглед на тоа што таа е дома, а

информациите за отворени работни места се огласуваат во град или пак преку контакти со други луѓе, наоѓањето на работа за неа е тежок и макотрпен процес.

Дополнителна бариера е што нормите и напишаните правила кои владеат во овие средини влијаат на тоа која работа е прифатлива за жени а која не. Вера би била осудена од средина доколку прифати работа во кафеана, чајџилница, обложувалница, градежништво или пак во коцкраница затоа што тоа е неприфатливо.

Исто така за жената можноста за барање на работа во друг град или во друга држава не е опција токму поради традициоланите и стереотипни сваќања на средината според која само мажите можат самостојно да работат надвор од местото и државата во која живеат.

Поради несигурната економска состојба, непочитувањето на законот како и ригидни и репресивни толкувања на наплати и даноци, многу мал број на жители воопшто се осмелуваат да отворат приватен бизнис и да се самовработат. Затоа и Вера самовработувањето не го гледа како посакувана опција за работа. Но, сепак и да се осмели и да се обиде да отвори свој мал бизнис, поради тоа што нема имот на свое име, не е кредитно способна, нема пари како почетен капитал, Вера без добра волја и поддршка од мажот или таткото и братот доколку не е мажена, нема да успее.

Единствена работа која е перцепирана како посакувана е работата во јавниот сектор поради сето тоа што го нема или не се почитува во приватниот сектор. Вера би прифатила да работи во јавниот сектор поради сигурност во вработувањето и долгорочната стабилност, платени придонеси и дефинирано работно време од 8 саати како и релативно добра плата. За ваква работа таа би била подготвена и да патува до поблиско село или град доколку можноста за работа е таму.

Доколку Вера би ја прашале како да и се помогне, тогаш таа би препорачала два начина. Првиот и најбитен е да се разговара со, и да се освести, средината за потребата од плаќање и валоризирање на трудот на Вера кој таа го вложува дома, во семеен бизнис или во земјоделие.

Освестувањето на средината за потребата и Вера да работи во формална работа надвор од дома е исто така битен, ако не и најбитен чекор. Во овој правец државата треба да помогне, така што ќе отвори градинки за згрижување на децата но и ќе го примора бизнис секторот на Вера да и платат на време за нејзиниот труд според одредбите од законот.